

۲۰۱۱۸۵۵
۹۸۸۲۳۳

نظریهٔ پیچیدگی - آشوب

و

جنگ در روابط بین الملل

تألیف

دکتر فرهاد قاسمی

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۷۸۲

شماره انتشار ۴۰۰۲

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	قاسمی، فرهاد، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور	نظریه پیچیدگی - آشوب و جنگ در روابط بین الملل / تألیف فرهاد قاسمی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	ظ، ۲۹۷ص: مصور.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۰۰۲.
شابک	978-964-03-7288-3
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	روابط بین الملل
موضوع	International Relations
موضوع	روابط بین المللی - الگوهای ریاضی
موضوع	International Relations--Mathematical Models
موضوع	رفتار آشوبناک در سیستم‌ها
موضوع	Chaotic Behavior In Systems
موضوع	جنگ (فلسفه)
موضوع	War (Philosophy)
موضوع	سیاست جهانی
موضوع	World Politics
شناسه افزوده	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	JZ۱۳۰۵ ۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی	۳۲۷ ۰۰۱
شماره کتابشناسی ملی	۸۰۳۸۳۲

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی دیجیتال، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی این برای ناشر محفوظ است.

عنوان: نظریه پیچیدگی - آشوب و جنگ در روابط بین الملل

تألیف: دکتر فرهاد قاسمی

ویرایش ادبی: علیرضا استواری

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۳۵۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

پیشگفتار ظ

فصل اول: نظریه پیچیدگی و مطالعات راهبردی	۱
طرح موضوع	۱
۱ حوزه مطالعات راهبردی	۲
۲ مبانی مدل سازی نظری در حوزه نظم و مطالعات راهبردی در	۳
۱-۲ اصل شاخه های لندن	۹
۲-۲ اصل وابستگی حساب	۱۲
۳-۲ اصل قانون قدرت	۱۳
۴-۲ اصل مجذوب کننده ناآشنا	۱۴
۵-۲ اصل کنترل چرخه های	۱۵
۶-۲ اصل تکامل در سیستم های پیچیده	۱۶
۷-۲ اصل ثبات پویا	۱۷
۸-۲ اصل سیاست گذاری در وضعیت غیرخطی و ریسک	۱۷
۹-۲ اصل عدم تقارن قدرت	۱۸
۱۰-۲ مدل تحلیلی نظم در وضعیت پیچیدگی	۱۹
۳ سناریوسازی و کاهش عدم قطعیت در وضعیت پیچیدگی - آشوب	۲۱
۴ مفهوم سازی پیچیدگی - آشوب و مطالعات راهبردی	۲۴

فصل دوم: نظریه کنترل در وضعیت پیچیدگی روابط بین الملل	۲۷
طرح موضوع	۲۷
۱ نظریه کنترل	۲۸
۱-۱ اجزای فعالیت کنترلی	۳۰
۲-۱ اجزای سیستم کنترل و پیچیدگی	۳۱
۲ رویه های تحلیل سازه های کنترل	۳۴
۳ کنترل آشوب	۳۴

۳۵.....	۴ مدل‌سازی در حوزه کنترل
۳۶.....	۵ انواع مدل کنترل
۳۷.....	۵-۱ کنترل بازخورانی
۳۷.....	۵-۲ کنترل از پیش برنامه‌ریزی شده
۳۷.....	۵-۳ کنترل پیش‌خورانی
۳۸.....	۵-۴ کنترل مبتنی بر پیش‌بینی
۳۸.....	۵-۵ کنترل چند متغیره
۳۹.....	۵-۶ کنترل خودتنظیمی منفی
۴۰.....	۵-۷ کنترل شبکه‌ها
۴۳.....	۵-۸ کنترل ترکیبی
۴۳.....	۵-۹ کنترل مبتنی بر ترکیبی واحد
۴۴.....	۵-۱۰ کنترل فردی یا گروهی
۴۴.....	۵-۱۱ مدل کنترل چندگانه
۴۴.....	۵-۱۲ کنترل مستقیم و کنترل غیرمستقیم
۴۵.....	۵-۱۳ کنترل واحد- پایه در برابر کنترل پایه
۴۵.....	۶ مدل آشنایی اهداف در کنترل سیستم بین‌الملل
۴۶.....	۷ طراحی کنترل و الزامات نظری آن در روابط بین‌الملل
۴۹.....	۸ کنترل و انواع شبکه در روابط بین‌الملل
۵۰.....	۹ آنتروپی‌های شبکه و بازدارندگی
۵۰.....	۱۰ جنگ و کنترل در روابط بین‌الملل
۵۲.....	نتیجه‌گیری

فصل سوم: بازسازی مفهومی و نظری جنگ در سیستم‌های بین‌المللی پیچیده..... ۵۵

۵۵.....	طرح موضوع
۵۷.....	۱ جنگ در ادبیات موجود روابط بین‌الملل: وضعیت موجود و ناکارآمدی‌ها
۵۹.....	۲ جنگ از دیدگاه کلاسیک
۶۴.....	۳ سیستم‌های خطی و جنگ
۶۵.....	۳-۱ قاعده تناسب ورودی با خروجی سیستم
۶۶.....	۳-۲ قاعده افزونگی متقارن

۶۶	۳-۳ قاعدهٔ تداوم.....
۶۶	۴-۳ گذار خطی و محاسبه پذیر.....
۶۷	۴ دینامیک‌ها و جنگ در سیستم‌های خطی.....
۶۷	۱-۴ دینامیک قدرت در دیدگاه مرشایمر و جنگ.....
۶۸	۱-۱-۴ اهداف عملیاتی دولت‌ها.....
۶۹	۲-۱-۴ راهبردهایی کسب قدرت.....
۶۹	۳-۱-۴ راهبردهای کنترل مهاجمان.....
۷۰	۴-۱-۴ عالی رخ و جنگ.....
۷۰	۵-۱-۴ انواع قدرت‌های، بزرگ از دیدگاه مرشایمر.....
۷۱	۲-۴ دینامیک قدرت، و نظریه تمایز دینامیک کاپلند.....
۷۳	۳-۴ مدل‌سازی: دینامیک قدرت در قالب سیکل‌های بلند.....
۷۵	۴-۴ گلپین.....
۷۶	۱-۴-۴ عوامل محیطی تأثیرگذار بر تغییر ثبات سیستم بین‌الملل.....
۷۸	۲-۴-۴ عدم تعادل و جنگ.....
۷۸	۵-۴ مدل لمکه.....
۷۹	۶-۴ لوی و مدل انگیزه بازدارنده: قدرت در حال زوال و جنگ‌های بازدارنده.....
۸۰	۷-۴ دیدگاه لی: گذار قدرت، راهبرد و جنگ.....
۸۲	۵ مفروضات نظری در بازسازی مفهومی جنگ.....
۸۴	۶ سیستم‌های غیرخطی پیچیده و جنگ.....
۸۵	۷ مدل‌های تحلیلی سیستم‌های پیچیده- آشوبی و جنگ.....
۸۵	۱-۷ علیت شبکه‌ای در سیستم‌های بین‌المللی پیچیده- آشوبی و جنگ.....
۸۶	۱-۱-۷ اصل علیت در سیستم‌های بین‌المللی پیچیده- آشوبی.....
۸۷	۲-۱-۷ علیت و آنتروپی.....
۸۸	۳-۱-۷ آنتروپی و سیستم‌های بین‌المللی.....
۸۸	۲-۷ مدل علیت چندگانهٔ شبکه‌ای در سیستم بین‌الملل: سازوکارهای علی شبکه‌ای.....
۸۹	۱-۲-۷ علل چندگانه و مسیرهای علی.....
۸۹	۱-۱-۲-۷ سازه‌های شبکه.....
۹۱	۲-۱-۲-۷ دینامیک‌های شبکه در وضعیت مدل علیت بازگشتی.....
۹۲	۳-۱-۲-۷ چرخه‌های شبکه.....

۹۳.....	۷-۲-۱-۴ مدل علیت شبکه‌ای در روابط بین‌الملل و کنترل آشوب.....
۹۳.....	۷-۲-۱-۵ شبکه‌ای و شاخه‌ای بودن نظم.....
۹۵.....	۸ دینامیک تکامل، هم‌افزایی و جنگ.....
۱۰۰.....	۹ مدل هم‌افزایی در شبکه‌های فاقد سنج و جنگ.....
۱۰۲.....	۱۰ وابستگی حساس و جنگ.....
۱۰۳.....	۱۰-۱ مدل‌های وابستگی حساس.....
۱۰۵.....	۱۱ برور، گرای، شبکه و شکل‌گیری حفره‌های شبکه‌ای.....
۱۰۶.....	۱۲ مدل شبکه‌ای.....
۱۰۷.....	۱۳ کنترل جنگ، سیستم‌های پیچیده.....
۱۱۶.....	۱۴ مفهوم سازی جنگ در سیستم‌های پیچیده.....
۱۱۹.....	فصل چهارم: نظریه پیچیدگی و آشوب: چرخشی نوین در بازگفت تکامل.....
۱۱۹.....	طرح موضوع.....
۱۲۱.....	۱ ادبیات موجود و تکامل سیستم منطقه‌ای.....
۱۲۴.....	۲ مفروضات معرفت‌شناسانه و هستی‌شناختی تکامل شبکه‌ها در وضعیت پیچیدگی.....
۱۲۸.....	۳ سیستم‌های چندپیکری: سازه نظم در روابط بین‌الملل.....
۱۳۰.....	۴ نظریه پیچیدگی و تکامل شبکه‌های منطقه‌ای.....
۱۳۴.....	۴-۱ همبودی واحدها.....
۱۳۵.....	۴-۲ فشارهای سیستمی، تداخل دینامیک‌ها و تکامل شبکه‌های منطقه‌ای-جهانی.....
۱۳۶.....	۴-۳ کدهای عملیاتی شبکه در فرایند تکامل.....
۱۳۶.....	۴-۳-۱ کدهای ژئوپلیتیک.....
۱۳۷.....	۴-۳-۲ کدهای ژئواکونومیک.....
۱۳۷.....	۴-۳-۳ کدهای ژئوکالچری در شبکه‌سازی.....
۱۳۷.....	۴-۳-۴ کدهای سایبری.....
۱۳۷.....	۴-۴ اصول تحول ارگانیک و تکامل در سیستم‌های بین‌المللی.....
۱۳۸.....	۴-۵ هم‌افزایی و گسترش فرایند تکامل.....
۱۳۹.....	۴-۶ نظریه ساختارهای پراکنده و تکامل.....
۱۴۰.....	۵ مدل نظری.....
۱۴۱.....	۶ تکامل، گذار، شاخه‌ای شدن نظم در سیستم‌های پیچیده، آشوبی.....

۷	نظریه گذار از دیدگاه ادبیات موجود روابط بین الملل.....	۱۴۲
۸	مفهوم سازی گذار در سیستم بین الملل.....	۱۴۷
۹	گذار در سیستم های بین المللی کلاسیک و خطی.....	۱۴۸
۱۰	گذار کلاسیک و بازدارندگی.....	۱۵۰
۱۱	مبانی نظری الگوی گذار شاخه ای در سیستم های پیچیده- آشوبی.....	۱۵۱
۱-۱۱	ثبات، بی ثباتی و شاخه ای شدن.....	۱۵۲
۲-۱۱	شبکه ای و چندکانونی بودن سیستم های بین المللی پیچیده و.....	۱۵۳
۳-۱۱	خ، سا، دهی و گونه های گذار شاخه ای.....	۱۵۵
۴-۱۱	الگوی گذار شاخه ای و خودهماندی.....	۱۵۶
۱۲	مدیریت گذار.....	۱۵۶
۱-۱۲	مفهوم سازی در سیستم های بین المللی پیچیده.....	۱۵۷
۱۳	مطالعه موردی ایران: بنه بک ف و گذار.....	۱۶۰
۱-۱۳	دینامیک رشد و الگوی فشارهای گذار بر ایران.....	۱۶۱
۲-۱۳	تکامل شبکه منطقه ای ایران: گذار سیستمی و جنگ.....	۱۶۲
۱-۲-۱۳	فشارهای سیستمی: نقطه شروع شکل گیری و تکامل شبکه منطقه ای ایران.....	۱۶۲
۲-۲-۱۳	شاخه های نظم در تکامل شبکه منطقه ای ایران.....	۱۶۶
۳-۲-۱۳	برون گرایی و شکل گیری شبکه های هم پوش.....	۱۷۰
۴-۲-۱۳	مدل هم افزایی شبکه ای در شبکه منطقه ای ج.ا.ایران.....	۱۷۱
۵-۲-۱۳	تعادل در شبکه منطقه ای ایران.....	۱۷۳
۶-۲-۱۳	وابستگی حساس و ویژگی غیر خطی در شبکه منطقه ای ایران.....	۱۷۵
۷-۲-۱۳	تکامل سازه ای شبکه منطقه ای ایران.....	۱۷۶
۸-۲-۱۳	کنترل شبکه در وضعیت کارکرد دینامیک رشد و تکامل.....	۱۷۷
۳-۱۳	ایران و گذار شاخه ای.....	۱۷۹
۱-۳-۱۳	دینامیک رشد و الگوی فشارهای گذار بر ایران.....	۱۸۱
۲-۳-۱۳	فشارهای سیستمی و گذار شاخه ای ایران.....	۱۸۲
۳-۳-۱۳	تهدیدهای راهبردی ایران در گذار شاخه ای.....	۱۸۳
۴-۳-۱۳	ایران، کانون های تعادل در سیستم بین الملل و گذار.....	۱۸۴
۵-۳-۱۳	ایران و دینامیک قدرت هم افزاکننده و هم ستیزانه در گذار.....	۱۸۶
۶-۳-۱۳	مفهوم سازی مدل گذار شاخه ای ایران.....	۱۸۷

۱۹۳	۷-۳-۱۳ ایران و مدیریت گذار.....
۱۸۹	نتیجه گیری.....

فصل پنجم: دینامیک قدرت، الگوی وابستگی حساس، بازدارندگی و... ۱۹۳

۱۹۴	طرح موضوع.....
۱۹۶	۱ ادبیات موضوع.....
۱۹۸	۲ دگرگونی تاریخی جنگ در سیستم بین الملل.....
۲۰۰	۳ دینامیک قدرت و تحول جنگ.....
۲۰۰	۱-۳ پیچیدگی و سطوح تحلیلی دینامیک قدرت.....
۲۰۲	۲-۳ دینامیک قدرت، حرکات و سازۀ درونی سیستم قدرت.....
۲۰۳	۳-۳ ساختار و دینامیک سیستم قدرت.....
۲۰۴	۴-۳ دینامیک قدرت، وضعیت سیستم.....
۲۰۵	۵-۳ ثبات راهبردی مفهوم کلی در دینامیک قدرت.....
۲۱۰	۶-۳ تعادل، ثبات و بن بست در بازی های راهبردی.....
۲۱۲	۷-۳ بن بست راهبردی و شاخه های شاخه ها.....
۲۱۳	۸-۳ ویژگی های شاخه های نظم و الگوهای جنگ.....
۲۱۵	۹-۳ مدل نظری دینامیک قدرت و جنگ.....
۲۱۶	۴ دینامیک قدرت، الگوی وابستگی حساس، بازدارندگی و جنگ.....
۲۱۹	۱-۴ قضایای پیچیدگی بر پایه مدل وابستگی حساس.....
۲۲۰	۲-۴ الزامات ساختی شکل گیری وابستگی حساس: شبکه های ارتباطی و هم پوش.....
۲۲۲	۳-۴ شرایط نخستین سیستم بین المللی پیچیده و آشوب: سیستم از وضعیت ثبات.....
۲۲۳	۴-۴ دینامیک قدرت و وابستگی حساس.....
۲۲۵	۵-۴ مدل وابستگی حساس و معادله قدرت هوشمند.....
۲۲۶	۶-۴ ثبات راهبردی در وضعیت وابستگی حساس.....
۲۲۹	۷-۴ بازدارندگی در مدل وابستگی حساس.....
۲۳۰	۸-۴ بازدارندگی خودسامانده به عنوان مفهومی نوین.....
۲۳۲	۹-۴ پیوند بازدارندگی و جنگ در وضعیت پیچیدگی.....
۲۳۲	نتیجه گیری.....

فصل ششم: نظم چندسطحی در نظریه پیچیدگی - آشوب: گسترش جنگ، و	۲۳۵
طرح موضوع	۲۳۵
۱. مروری بر ادبیات گسترش جنگ در روابط بین الملل	۲۳۷
۲. مفهوم سازی نظری سازوکار علی گسترش جنگ در وضعیت نظم چندسطحی شبکه ای	۲۳۸
۱-۲. نظم چندسطحی شبکه ای	۲۳۸
۲-۲. مدل های دوگانه گسترش جنگ در نظم چندسطحی	۲۳۹
۱-۲-۲. مروری بر مدل های گسترش جنگ	۲۴۱
۲-۲-۲. تیر خنای بودن جنگ در مدل نظم چندسطحی و گسترش آن	۲۴۳
۳-۲-۲. مدل ساختار فرایندهای جنگ در وضعیت پیچیدگی و آشوب	۲۴۴
۴-۲-۲. راهبردهای کنترلی و گسترش جنگ	۲۴۸
۳. غرب آسیا و سازوکارهای گسترش جنگ	۲۴۹
۴. نظم چندسطحی و بازدارندگی (بازدارندگی چندسطحی شبکه ای)	۲۵۴
۱-۴. قدرت و بازدارندگی در وضعیت نظم چندسطحی	۲۵۸
۲-۴. مدل های بازدارندگی چندسطحی	۲۶۱
۳-۴. راهبردهای سیستم بازدارندگی در نظم چندسطحی	۲۶۲
۱-۳-۴. راهبردهای تهاجمی چندسطحی	۲۶۳
۲-۳-۴. دفاع چندسطحی	۲۶۴
۳-۳-۴. اطمینان سازی چندسطحی	۲۶۴
۴-۳-۴. تهدید در نظم چندسطحی	۲۶۵
۵-۳-۴. تعامل میان سطوح سیستم بازدارندگی	۲۶۶
نتیجه گیری	۲۷۱
منابع	۲۷۳

پیشگفتار

مروری بر تاریخ گذشته و وقایع کنونی، گویای این واقعیت است که جنگ از ویژگی‌های اساسی روابط بین‌الملل در گذشته و آینده است و زور ابزار اصلی حکمرانی در نظم‌های جهانی و منطقه‌ای محسوب می‌شود. اشکال نوینی از جنگ‌ها در حال ظهورند که هم ناشی از انقلاب در امور نظامی است و هم ناشی از تحولات اساسی در سازه‌های سیستم بین‌الملل و دینامیک ارتباطات در آن و به عبارتی تبدیل سیستم بین‌الملل به "شبکه‌ای از شبکه‌های بین‌المللی". وقایع عراق، سوریه و غرب آسیا گویای این واقعیت است که از این پس جنگ‌ها صرفاً در "میان دولت‌ها نخواهد بود و دنیای سیاست بین‌الملل با اشکال نوینی از جنگ‌ها روبه‌روست که کنترل و مدیریت آنها نیز به سازوکارهای نوینی نیاز دارد.

تحلیل جنگ از دیدگاه نظری پیچیدگی و آشوب، از جمله حوزه‌های نظری است که در ادبیات روابط بین‌الملل به آن توجه جمع شده است. برخلاف بسیاری از حوزه‌های علمی به‌ویژه حوزه‌های علوم مهندسی و پزشکی و البته حوزه‌های علمی مدیریت، نظریه یادشده در روابط بین‌الملل با بی‌توجهی جدی مواجه شده است. در ایران شاید مشکل ررسی علمی پدیده جنگ گسترده‌تر از این موضوع نیز باشد.

مهم‌ترین موضوعی که سبب ناکارآمدی علم روابط بین‌الملل و حوزه‌های وابسته به آن از جمله مطالعات راهبردی در ایران شده، ورود افراد غیرمتخصص به متخصص در سایر رشته‌ها به این حوزه است که انحراف جدی را در مباحث نظری آن ایجاد کرده است. این حوزه علی‌رغم کاربردی بودن به سمت حوزه‌های فلسفی، اندیشه‌ای و حتی حقوقی سوق داده شده است. برای نمونه در چنین سیستمی، به‌جای تمرکز بر پدیده جنگ و کنترل آن، اگر مباحث بسپار اندک هم وجود داشته باشد، به فلسفه جنگ پرداخته‌اند یا در حوزه سیاست خارجی به‌جای پرداختن به دستگاه علیلی سیاست خارجی و نشان دادن مدل‌های تحلیلی و کاربردی، بر مباحث فلسفی متمرکز شده‌اند که اکثر آنها جنبه ذهنی دارد و مطالعه آنها نه تنها سبب حل عینی مسائل سیاست خارجی نمی‌شود، بلکه ابهامی دیگر نیز بر این حوزه می‌افزاید.

در ایران نظریه‌های روابط بین‌الملل از بعد فلسفی - اندیشه‌ای کاویده شده‌اند. اصولاً در سلسله‌مراتب میان موضوعات مطرح در هر حوزه علمی، دو مسیر شناختی - تحلیلی وجود دارد. یک مسیر از نظریه به سمت پارادایم و از آنجا به فلسفه سیر می‌کند. مسیر دوم از پارادایم به سمت نظریه و از آنجا به سمت مدل‌های تحلیلی و به دنبال آن مدل‌های کاربردی و پیش‌بینی‌کننده حرکت می‌کند که این مسیر در نهایت به ارائه راه حل علمی برای مسئله منجر می‌شود و طراحی سیاست‌ها و

راهبردهای مشخصی را برای آن در پی دارد. در حوزه روابط بین‌الملل ایرانی آنچه لحاظ نمی‌شود حرکت به سمت ارائه مدل‌های تحلیلی و کاربردی است. به این سبب شاید بود یا نبود روابط بین‌الملل در سیستم دانشگاهی، تفاوتی در حل مسائل بین‌المللی کشور ایجاد نکند. کاربردی کردن روابط بین‌الملل، مستلزم انتخاب مسیر دوم خواهد بود.

در این زمینه، با توجه به ناکارآمدی حوزه علمی روابط بین‌الملل، در تحلیل جنگ در وضعیت پیچیدگی - آشوب و مدل‌های نظری - کاربردی در مدیریت و کنترل آن، تلاش بر این است که دستگاه تحلیلی مشخصی برای این پدیده ارائه شود. در سیستم بین‌الملل در حال تحول، ویژگی‌های جنگ، در حال تغییر است، اما نظریه جنگ یادآور این نکته است که ماهیت آن همچنان ثابت و پایدار است. به دلیل پایداری در وجود پدیده جنگ در روابط بین‌الملل، تلاش برای درک نظری آن، هسته اصلی مطالعات راهبردی به‌عنوان یکی از حوزه‌های مطالعاتی روابط بین‌الملل را شکل می‌دهد. در این اثر نظریه پیچیدگی - آشوب و مدل‌های تحلیلی آن، هسته مرکزی دستگاه تحلیلی یادشده را شکل می‌دهد.

در زمینه درک دستگاه تحلیلی جنگ در روابط بین‌الملل، سه موضوع اساسی، یعنی سازوکارهای علی شکل‌گیری جنگ، سازوکارهای گسترش جنگ و سرانجام سیستم‌های کنترل آن از جمله بازدارندگی مطرح است. دستگاه تحلیلی یادشده و ویژگی‌های آن، تابعی از ویژگی‌های سیستم بین‌الملل است. تحول سیستم بین‌الملل از حالت خطی به سیستم پیچیده - آشوبی، تبیین جنگ و دستگاه تحلیلی آن را با گزاره‌های نظری جدیدی روبه‌رو ساخته است، این در حالی است که امروزه تبیین پدیده‌های آن با ابزار سیستم‌های ساده و خطی صورت می‌گیرد. بی‌توجهی ادبیات حاضر به نظریه پیچیدگی و آشوب، در تحلیل جنگ و کنترل آن از یک‌سوی شکل‌گیری و گسترش پدیده جنگ و اشکال نوین و ناشناخته آن از سوی دیگر، ضرورت پژوهش حاضر را نمایان می‌کند. با توجه به ناکارآمدی ادبیات موجود و سنتی در ترسیم دستگاه تحلیلی جنگ در سیستم نوین بین‌الملل، هدف پژوهش حاضر، ارائه دیدگاه نوین در حوزه مطالعات راهبردی و جنگ و بازارائه عنوان هسته اصلی پژوهشی آن است. نظریه سیستم‌های پیچیده و آشوبی و قواعد آن، بن‌یه‌های اصلی ارائه چنین دیدگاهی را شکل می‌دهد. در این کتاب با علم به اینکه نظریه پیچیدگی و آشوب دارای مدل‌های تحلیلی گوناگونی است و هر کدام از آنها بخشی از ویژگی‌های سیستم بین‌الملل را مورد توجه قرار داده است، تلاش بر این است که هر کدام از فصل‌ها، به یک یا چند مدل از این نظریه و رابطه تبیینی آن با جنگ بپردازد.

در این زمینه در فصل اول، موضوع رابطه میان نظریه سیستم‌های پیچیده و آشوب با حوزه مطالعات راهبردی کاوش می‌شود. هدف اصلی این فصل مشخص کردن بنیان‌های نظری پیچیدگی است که ستون‌های نظری و اصلی دستگاه تحلیلی جنگ و کنترل آن را شکل می‌دهند. شاخه‌ای شدن نظم، وابستگی

حساس سیستم و واحدهای آن به شرایط اولیه، چندرأسی شدن سیستم بین الملل و تنوع نقاط تعادلی، قانون قدرت، تحول قدرت، نظم چندسطحی و تحول کنترل و راهبردهای آن از جمله مفاهیم تحلیلی نوین در شکل دادن به دستگاه تحلیلی جنگ و کنترل آن در وضعیت پیچیدگی است.

در فصل دوم به نظریه کنترل در وضعیت پیچیدگی روابط بین الملل پرداخته می شود. یکی دیگر از موضوعات مهم در مطالعات راهبردی، کنترل و سیستم های کنترلی است که وظیفه مدیریت جنگ و ستیزها را در روابط بین الملل بر عهده دارد. کنترل یکی از اجزای اصلی سیستم بین الملل است. مدیریت و کنترل جنگ و ستیزها، شرط ضروری مانایی و پایداری سیستم بین الملل محسوب می شود. علاوه بر آن آنتروپی های سیستمی، تمایل سیستم را به بی نظمی و آشوب و در نهایت فروپاشی افزایش می دهند که کنترل، وظیفه مقابله با چنین آنتروپی هایی را بر عهده دارد. به این سبب کنترل و نظریه های مربوط به کنترل در اغلب نظریه های روابط بین الملل و سیستمی به طور عام و حوزه مطالعات راهبردی به صورت ویژه در مکتب قرار می گیرند.

در فصل سوم به مدل سازی از جنگ و وضعیت پیچیدگی پرداخته می شود. هرچند در ادبیات روابط بین الملل، به صورت گسترده ای به این موضوع پرداخته شده است، مهم ترین موضوعی که باید به آن توجه کرد و کمتر در این ادبیات به آن توجه شده است، اصل پیچیدگی و سیستم های نوع پیچیده و آشوبی و تبیین جنگ در چنین قالبی است. به همین سبب در این فصل موضوع به عنوان پرسش بنیادین فصل سوم مطرح می شود که جنگ در سیستم های پیچیده و آشوبی چگونه تحلیل می شود؟ نویسندگان با تأکید بر ویژگی غیرخطی بودن سیستم بین الملل پیچیده-آشوبی، بر این باور است که دینامیک تکامل در سیستم های یادشده که براساس ضرورت مانایی عمل می کند، این دینامیک، پیامدهای فرعی گوناگونی را در درون خود دارد که از طریق ایجاد خوشه های شبکه ای و هم افزایی میان آنها به دنبال آن همراه شدن این موضوع با موضوع وابستگی حساس و برون گرایی و در آخر تعادل، سیستم پیچیده و آشوبی را تحت تأثیر قرار می دهد و از این راه ثبات راهبردی را تغییر می دهد و با ایجاد الگوهای ویژه اثر ثبات و بی ثباتی به الگوی روابط ستیزشی در شبکه یا سیستم پیچیده بین المللی منجر شده و سبب جنگ می شود و در این میان به دلیل غیرخطی عمل کردن سیستم و عدم قطعیت و پیش بینی ناپذیری پیامدهای آن (بن بست استراتژیک)، جنگ ها بیشتر ماهیت داخلی، نیابتی، غیرمستقیم و پیشگیرانه دارند.

در فصل چهارم به یکی از مهم ترین ویژگی های سیستم های پیچیده و آشوبی، یعنی تکامل، گذار و پیوند آن با جنگ پرداخته می شود. بی توجهی به مدل تکامل در وضعیت پیچیدگی و آشوبی و انگاشتن خطی از شکل گیری شبکه های منطقه ای، آنها را از بازگفت واقعیت های نوین دور کرده است. نظریه پیچیدگی و آشوب، چرخشی نوین را در زمینه شکل گیری و تکامل شبکه های منطقه ای سبب شده است. این فصل از پژوهش، بر محوریت این پرسش شکل می گیرد که بر پایه قواعد پیچیدگی، مدل

نظری شکل‌گیری و تکامل شبکه‌های منطقه‌ای، از چه عناصری شکل گرفته است و ارتباط با آن چگونه تحلیل خواهد شد؟ نویسنده بر این باور است که نیروهای بنیادین و فشارها، واحدها را وارد سیستم‌هایی با ویژگی چندپیکری کرده و پس از آن دینامیک تکامل و ویژگی‌های نوپدیدار سیستم رو به تکامل، رهاورد نوآوری‌های ارتباطی است؛ موضوعی که سبب شکل‌گیری سازه‌ها و الگوهای نظم نوپدیدار منطقه‌ای می‌شود. سیستم چندپیکری، فشارهای داخلی و سیستمی، خوشه‌ای شدن نظم، آمیختگی خوشه‌ها در چارچوب سیستم چندپیکری، هم‌افزایی و سیکلی بودن فرایند زندگانی سیستم و سیال بودن آن، شکل‌بندی، از قواعد بنیادی تکامل و شکل‌گیری سازه‌ها و الگوهای نظم منطقه‌ای نوپدیدارند. از برای دیگر موضوع تکامل با گذار سیستمی پیوند می‌یابد که گذار شاخه‌ای، از ویژگی‌های گذار در وضعیت پیچیده بوده و دارای دینامیک‌هایی است که به جنگ و ستیز و گسترش آنها منتهی خواهد شد.

در فصل پنجم، موضوع دینامیک قدرت، الگوی وابستگی حساس، بازدارندگی و جنگ در سیستم‌های پیچیده و آشوب‌ناک را بررسی می‌شود. سیستم بین‌الملل به گروه‌های گوناگونی، به‌ویژه سیستم‌های خطی و غیرخطی تقسیم می‌شود. در روزگار نوین، سیستم بین‌المللی پیچیده، به‌عنوان چارچوب نظم نوین، دارای دینامیک گوناگونی است. دینامیک قدرت، از برجسته‌ترین دینامیک‌هایی است که در برخی وضعیت‌ها، مهمان است به جنگ منتهی شود. تحول سیستم بین‌الملل و پیرو آن دینامیک قدرت، الگوهای جنگ را تغییر می‌دهد. به این جهت تجزیه و تحلیل روابط میان این دینامیک‌ها و الگوهای جنگ یکی از علایق اصلی این پژوهش است و در همین زمینه پرسش بنیادین این است که پیامدهای دینامیک قدرت سیستم‌های پیچیده و آشوب، بر الگوهای جنگ چیست؟ نویسنده بر این باور است که بن‌بست راهبردی در دینامیک قدرت، الگوهای جنگ و ستیز را تغییر می‌دهد. از این نگرانه، پژوهش با فراهم کردن بنیان‌های بایسته و با بهره‌گیری از روش‌های مبتنی بر مکتب رئالیسم انتقادی در حوزه شناختی و با بازگفت دینامیک قدرت سیستم‌های پیچیده و آشوبی و فراهم‌سازی الگو نوینی از جنگ، کوشش در پر کردن خلأهای موجود دارد. از سوی دیگر دینامیک قدرت با وضعیت وابستگی حساس ترکیب می‌شود. سیستم‌های پیچیده و آشوب، در وضعیت وابستگی حساس، از خود رفتارهای غیرخطی و غافلگیرانه و نوپدیدار نشان می‌دهند. اندیشه بنیادین در این نوشتار این است که توزیع نابرابر وابستگی حساس در میان دولت‌ها و در سیستم بین‌الملل پیچیده و آشوب، به‌عنوان یک شبکه، نیروی پیش‌برنده و متغیر کلیدی در تبیین جنگ است. وابستگی حساس و الگوهای توزیع آن در سیستم، معادله ثبات راهبردی غیرخطی را شکل می‌دهد یا آن را ناکارآمد می‌کند؛ بنابراین سیستم کنترل جنگ، به‌ویژه بازدارندگی با وضعیت غیرخطی و با تعادل‌گذاری روبه‌روست. بی‌ثباتی‌های غیرخطی با ناکارآمد ساختن بازدارندگی خودسامانده، به جنگ منتهی

می‌شوند. هدف از این جستار ویژه، پدیدار کردن اثری نوین است تا به بازاندیشی نظریه جنگ بر پایه سیستم‌های پیچیده و آشوبی کمک کند.

در فصل ششم به یکی از مهم‌ترین ابعاد پیچیدگی در سیستم بین‌الملل، یعنی الگوی نظم چندسطحی و ارتباط آن با گسترش جنگ و بازدارندگی پرداخته می‌شود. در این فصل، از مدل نظم چندسطحی، در تبیین سازوکارهای علی گسترش جنگ و سیستم بازدارندگی بهره گرفته خواهد شد. در این زمینه بر دو مدل انتخاب عقلایی و اجبار راهبردی تأکید می‌شود و از سوی دیگر مدل سیستم بازدارندگی شبکه، چندسطحی برای کنترل و مدیریت گسترش جنگ ارائه می‌شود.

فرهاد قاسمی

دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه تهران

تابستان یک‌هزار و سیصد و نود و هفت

faghasemi@ut.ac.ir